Шурои диссертатсионии 6D.КОА – 014 назди
Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон
(ш. Душанбе, 734067, кӯчаи Нахимова, 64/14)

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ, номзади илмҳои иқтисодӣ, Сафаров Хуррам Абдусатторович ба диссертатсияи Ҳазратзода Темурҷон Ҳазрат дар мавзуи «Мукаммалгардонии механизми идоракунии муносибатҳои байнибуҷетӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.07 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз

1. Мутобиқати диссертатсия ба ихтисос ва самтҳои илм, ки аз рӯйи онҳо диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод гардидааст.

Таҳқиқоти диссертатсионии Ҳазратзода Темурҷон Ҳазрат дар мавзуи «Мукаммалгардонии механизми идоракунии муносибатҳои байнибуҷетӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» пешниҳод гардидааст, ки он тибқи Шиносномаи КОА – и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси 08.00.07 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз таҳия гардида, ба бандҳои 2.1. «Рушди унсурҳои молияи давлатӣ, минтақавӣ ва маҳаллӣ»; 2.7. «Асосҳои консептуалии муносибатҳои байнибуҷетӣ ва танзими буҷетӣ»; 2.15. «Равишҳои консептуалии ташаккули муносибатҳои байнибуҷетӣ»; 2.17. «Механизмҳои тақсимкунии воситаҳои буҷетӣ» ва 2.28. «Методология ва ҷанбаҳои ташкилӣ-иқтисодии таъмини худмаблағгузории маҳаллӣ» мувофиқат мекунад.

2. Мубрамии мавзуи таҳқиқоти диссертатсионӣ

Масъалаи мукаммалгардонии муносибатҳои байнибуҷетӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз масъалаҳои муҳимтарини рушди иқтисоди кишвар ба ҳисоб меравад. Вазъи имрӯза ва дурнамои оқилона ва самараноки истифодаи маблағҳои буҷетӣ ҳалли аксари масъалаҳои муҳимми иқтисодиро, аз ҷумла, коҳиши нобаробарӣ, тақсими одилонаи захираҳо дар минтақаҳои қафомонда, дастрасӣ ба инфрасохтори истеҳсолӣ, тафовути ҳаҷми сармоягузорӣ ба минтақаҳои гуногун, афзудани тафовути байни дараҷаи тараққиёти шаҳру деҳот ба ҳамгироии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷомеаи пешрафта мусоидат менамояд.

Айни замон, барои рушди иқтисодии кишвар ҷиҳати таъмини рушди индустриалӣ ва инноватсионии иқтисодиёти миллӣ, мутавозинии таъмини даромаду хароҷотҳо барои ҳар як минтақа, мувозингардонии молиявӣ ва таъмини тавсеаи пойдори минтақҳо мубрамтарин масъала ҳисоб рафта, ҳалли самараноки он тавассути механизмҳои ҳамоҳангии байнибуҷетӣ, идоракунии самарабахш ва назорати сифати идоракунии ҷараёнҳои молиявӣ, ба роҳ мондани самаранокии тақсимоти захираҳо дар асоси

принсипҳои таъмини адолат, самаранокӣ ва устуворӣ дар иҷрои ухдадориҳои буҷетӣ дар ҳамаи сатҳҳои ҳокимияти давлатӣ имконпазир мебошад.

Лозим ба ёдоварист, ки истифодаи оқилонаи ин усулҳо дар ҳамбастагӣ метавонад дар устуворсозии молиявии иқтисоди миллӣ муосидат карда, барои рушди минтақавӣ ҳавасмандӣ пайдо шавад ва буҷет ҳоисатҳҳои гуногуни ҳукумат дар мувозинат буда, ҳадафҳои миллӣ дарасоси рушдиустувори истисодиёти кишвар бомуваффақият таъмин гарданд.

Аз ин рӯ, мавзуи интихобгардида мубрам буда, дорои аҳаммияти муҳимми назариявию методологӣ ва амалӣ мебошад.

3. Дараҷаи навгонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуқтаҳои илмие, ки барои ҳимоя пешниҳод мшаванд

Таҳқиқоти диссертатсионии мазкур аз асосноккунии ҷанбаҳои назариявӣ ва таҳияи тавсияҳои амалии илман асоснокшуда оид ба мукаммалгардонии идоракунии муносибатҳои байнибуҷетӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон иборат мебошад.

Натиҷаҳои муҳимми таҳқиқот, ки ҳамчун навгониҳои илмӣ баррасӣ шудаанд, аз унсурҳои асосии зерин иборат мебошанд, аз он ҷумла:

- унвонҷӯ дар асоси заминаи омӯзиши асосҳои назариявӣ вобаста ба моҳияти механизмҳои идоранамоии равобити буҷетӣ бо дарназардошти абзорҳои молиявии инкишофи соҳа дар миқёси кишвар амиқ намуда, онро асоснок намудааст;

- дар асоси хусусиятҳои хоси татбиқи механизми идоракунии равобити байнибуҷетӣ баён гардида, алгоритми идоракунии равобити байнибуҷетӣ коркард ва пешниҳод гардидааст, ки он ба мақсад мувофиқ мебошад;

- муаллиф оид ба заминаи таҳқиқотҳои таҷрибаи механизмҳои идоракунии равобити байнибуҷетӣ ҳамчун омили рушди молиявии минтақа бо дастгирии марказ дар кишварҳои ҷудогона омӯхта, имконоти истифодаи он дар таҷрибаи Ҷумҳурии Тоҷикистонро пешниҳод кардааст;

- дар асоси таҳлили маҷмуӣ шохисҳои равобити байнибуҷетӣ муайян гардида, мақом ва аҳаммияти онҳо дар тавсеаи минтақаҳои ҷудогонаи ҷумҳурӣ ошкор карда шуда, зарурат ва ҳадафмандии интихоби он ба сифати объекти мустақил зимни идоракунии молияи давлатӣ асоснок карда шудааст;

- муаллиф дар таҳқиқоти худ исбот намуд, ки трансфертҳои буҷетии аз тарафи андозҳои умумиҷумҳуриявӣ ба буҷетҳои маҳал воридшаванда ҳангоми оқилона ва ҳадафмандона истифода гаштан, метавонанд дар шаклгирии воситаҳои худии минтақаҳо мусоидат намуда, боиси вусъатёбӣ

ва беҳтаршавии идоракунии равобити байнибуҷетӣ гарданд ва дар асоси таҳқиқоти илмӣ муайян карда шуд, ки такмилдиҳии низоми идоракунии муносибатҳои байнибуҷетӣ арзёбӣ карда шудааст.

4. Дараҷаи асоснокӣ ва саҳеҳ будани натиҷаҳои илмӣ, хулоса ва тавсияҳое, ки дар диссертатсия оварда шудаанд

Дар таҳқиқоти диссертатсионии анҷомшуда масъалаҳои назариявӣ ва амалии мукаммалгардонии механизми идоракунии муносибатҳои байнибуҷетӣ асоснок карда шуда, тамоми пешниҳоду тавсияҳо ва муқаррароти хусусияти назариявӣ ва амалидошта бо истифода аз методологияи мукаммали илмӣ исбот карда шудааст.

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот бо гузаронидани таҷрибаҳо, дақиқии маълумот, кифоягии ҳаҷми маводи таҳқиқотӣ, коркарди омории натиҷаҳои таҳқиқот ва интишорот тасдиқ мегардад. Хулосаву пешниҳодҳои кори диссертатсионӣ ба таҳлили амиқи назариявӣ, методологӣ, ва амалӣ асос меёбанд.

Дар раванди таҳқиқот аз усулҳои монографӣ, абстраксияи илмӣ, мушоҳида, ҷадвалсозӣ ва графиксозӣ, синтез, таҳлили иқтисодию математикӣ ва усули муқоисавӣ истифода бурда шудааст. Истифодаи усулҳои зикргардида ба самаранокӣ ва эътимоднокии натиҷаҳои бадастомада, хулоса ва пешниҳодҳои илман асоснок ба муаллиф имкон фароҳам овардааст. Инчунин, интишороти муаллиф дар маҷаллаҳои илмӣ – амалӣ эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқотро тасдиқ менамояд.

5. Интишороти довталаб аз рӯйи мавзуи диссертатсия

Натиҷаҳои асосии диссертатсия дар конференсияҳои илмию амалии сатҳи ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ пешниҳод ва баррасӣ гардида, дар маҷмӯъ муаллифи диссертатсия вобаста ба мавзуи таҳқиқоти диссертатсионӣ 13 мақолаи илмиро ба табъ расонидааст, ки аз ҷумла 5 мақола дар маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи аз тарафи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсиядодашуда нашр шудаанд.

6. Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия

Вобаста ба мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот сохтор ва мундариҷаи диссертатсия муайян карда шудааст. Диссертатсия аз номгӯйи ихтисораҳо, муқаддима, тавсифи умумии таҳқиқот, қисмати асосӣ (3 боб ва 9 зербоб), хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо, рӯйхати адабиёти истифодагардида аз 215 номгӯй, 7 расм, 24 ҷадвал, 3 диаграмма иборат буда, дар маҷмуъ 198 саҳифаи матни компютериро ташкил додааст.

Дар муқаддимаи диссертатсия мубрамии мавзуи таҳқиқоти диссертатсионӣ асоснок ва дараҷаи таҳқиқ, объект, ва мавзуи таҳқиқот, ҳадаф ва вазифаҳои он, фарзияи таҳқиқот, асосҳои назариявӣ ва

методологӣ, навгониҳои илмӣ ва нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳаммияти назариявӣ ва амалии он муайян карда шуда, саҳми муаллиф дар амалисозии натиҷаҳои таҳқиқот вобаста ба хулосаву пешниҳодҳои илман асоснок ба таври мушаххас баён гардидааст.

Дар боби якум "**Асосҳои назариявӣ-методии танзими муносибатҳои байнибуҷетӣ**" таҳаввулоти назарияи ташаккул ва рушди танзими муносибатҳои байнибуҷетӣ таҳқиқ гардида, асосҳои методии танзими муносибатҳои байнибуҷетӣ таҳлил карда, таҷриба ва консепсияҳои хориҷии танзими муносибатҳои байнибуҷетӣ омӯхта шуда, имкониятҳои истифодаи он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод карда шудааст.

Дар дисертатсия қайд мегардад, ки муносибатҳои байнибуҷетӣ таърихи тулонӣ дорад, ки бо рушди давлатдорӣ ва идораи маъмурӣ зич алоқаманд мебошад. Он бо пайдоиши аввалин низомҳои бисёрзинагии идоракунӣ, ки зарурати тақсими захираҳои молиявӣ байни сатҳҳои гуногуни ҳукумат – марказӣ, минтақавӣ ва маҳаллӣ ба миён омад, шакл гирифт. Таҳаввулоти назарияи муносибатҳои байнибуҷетӣ моҳиятан ба таъмини назорати мутамарказ ва маблағгузории лоиҳаҳои давлатӣ, аз қабили сохтмони роҳҳо, низоми ирригатсионӣ ва эҳтиёҷоти низомӣ, аз байн бурдани номувозинатии рушди минтақаҳо ва иштироки бештари давлат дар идоракунии иқтисоди миллӣ ва ё баръакс, тамоюли ғайримарказикунонӣ ва пурзӯркардани нақши мақомоти минтақавӣ ва маҳаллӣ нигаронида шудаанд.

Дар боби дуюм "**Вазъи муосири идоракунии муносибатҳои байнибуҷетӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон**" асосҳои институтсионалии танзими муносибатҳои байнибуҷетӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ гашта, вазъи муосири идоракунӣ ва танзими муносибатҳои байнибуҷетӣ дар кишвар таҳлил ва арзёбӣ шуда, сарчашмаҳо ва фишангҳои маблағгузории буҷети маҳаллии минтақаҳои сусттараққикарда муайян карда шудааст. Равобити буҷетӣ дар дохили шохаҳои давлат ва дар доираи истифодаи санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ татбиқ карда мешаванд. Равобити ҳуқуқии буҷетӣ асоси танзими ҳуқуқи буҷет ҳисобида шуда, он аз равобит байни субъектҳои равобити ҳуқуқии буҷетӣ зимни шаклгирии даромадҳо ва дар амал татбиқсозии хароҷоти буҷетҳои низоми буҷети давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарзгирии давлатӣ ва танзими қарзи давлатӣ, муносибат миёни субъектҳои муносибатҳои ҳуқуқии буҷетӣ, ки дар раванди тартиб ва баррасии лоиҳаҳои буҷетҳои низоми буҷети давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, тасдиқ ва иҷрои буҷетҳои ҳамаи сатҳҳои низоми буҷетии Ҷумҳурии Тоҷикистон, назорати иҷрои

онҳо,ба амал бароварани баҳисобгирии буҷетӣ, тартибдиҳӣ, баррасӣ ва тасдиқи ҳисоботи буҷетӣ ба миён меоянд, иборат мебошад.

Ба андешаи муаллиф таҳлил ва арзёбии вазъи муосири идоракунӣ ва танзими муносибатҳои байнибуҷетӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон собит месозанд, ки новобаста аз рушди босуботи иқтисодии кишвар ва рушди динамикаи сарчашмаҳои даромади буҷетӣ маҳаллӣ ҳануз ҳам пурра истифода нагашт, вобастагии маҳалҳо аз марказ устувор боқӣ мондаанд.

Дар боби сеюм **“Роҳҳои такмили идоракунии муносибатҳои байнибуҷетӣ дар шароити муосир”** Самтҳои асосии мукаммалгардонии механизмҳои идоракунии муносибатҳои байнибуҷетӣ, консепсияи ягонаи ҳадафҳо, принсипҳо ва амалҳо барои рушди муносибатҳои байнибуҷетӣ ва Дурнамои рушди муносибатҳои байнибуҷетӣ барои Ҷумҳурии Тоҷикистон коркард ва пешниҳод карда шудааст.

Дар диссертатсия қайд мегардад, ки масъалаи дастгирии молиявии буҷети маҳалҳо ва босамар истифоданамоии он муҳимтарин вазифа дар самти ислоҳоти равобити байнибуҷетӣ маҳсуб меёбад, ки дар ин низом ҷоринамоии принсипҳои расонидани кумаки объективии молиявӣ ва вижагиҳои таҳриккунандаи дастгирии молиявӣ нақши калидиро иҷро менамоянд. Ҷиҳати расидан ба ин ҳадаф, роҳандозии кумакҳои молиявӣ ба минтақаҳо бо дарназардошти шохисҳои даромадҳои иқтидори андозӣ ва нишон додани хароҷоти маъмурӣ муҳим арзёбӣ мегардад, зеро истифода аз шохисҳои аслӣ, коҳишёбии таҳрики манфиро аз фаъолияти мақомотҳои ҳокимиятҳои дар маҳалҳо қарордошта дар асоси коҳиши асоснокнабудаи иқтидори андозӣ ва болоравии хароҷоти буҷетҳоро ба бор меоварад. Аз ин рӯ, дар марҳилаи дарозмуҳлат ва дар сатҳи миллӣ мукаммалнамоии усули тақсимнамоии кумаки молиявӣ ҷиҳати мувозиннамоии дараҷаи таъмини буҷети маҳал мубрам арзёбӣ гардида, пойгоҳи онро бояд чораҳои зерин ташаккул диҳад:

- аз тарафи қонунгузорӣ муқаррар кардани меъёри хизматрасониҳои буҷетӣ ва меъёри ҳадди ақал барои хароҷоти молиявӣ ҷиҳати пешниҳоди онҳо баҳри тақсимнамоии кумакпулиҳо барои мувозиннамоии таъминоти буҷет ва пешниҳоди хизматрасониҳо дар доираи ҳадди ақалли меъёрҳои муқарраршуда;
- ҳавасмандгардонии буҷетҳои маҳал барои расидан ба натиҷаҳои мусбии иқтисодӣ-иҷтимоӣ;
- дар санадҳои қонунгузорӣ-ҳуқуқӣ принсипҳои баробарии равобити байнибуҷетиро ба таври дақиқ муайян кардан.

7. Эроду тавсияҳо барои беҳтар гардидани сатҳи илмию назариявӣ ва амалии диссертатсия

Қайд намудан зарур аст, ки дар баробари он, ки таҳқиқоти диссертатсионӣ дорои арзиши баланди илмӣ мебошад, баъзе камбудию норасоиҳо ба назар мерасанд, ки ислоҳи онҳо моҳияти илмию амалӣ ва методологии таҳқиқотро беҳтар хоҳанд намуд:

1. Зербоби дуюми боби якум «Асосҳои методии танзими муносибатҳои байнибуҷетӣ» номгузорӣ шудааст. Дар ин зербоб моҳияти иқтисодии он хуб шарҳ ёфтааст. Аммо муаллиф ба қисмати амалии он камтар таваҷҷӯҳ намудааст.

2. Муаллиф барои омӯхтани ҷанбаҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқот ба нуқтаи назари як қатор олимони хориҷӣ таваҷҷӯҳ намуда, ақидаи онҳоро доир ба моҳияти идоракунии муносибатҳои байнибуҷетӣ таҳқиқ ва таҳлил намудааст, аммо нуқтаи назари олимони ватанӣ дар ин масъала дар диссертатсия кам ба назар мерасад. Беҳтар мебуд, агар муаллиф дар таҳқиқот бештар ба андешаи олимони ватанӣ такя менамуд.

3. Дар таҳқиқоти худ муаллиф хуб мешуд, агар таҷрибаи кишварҳои Иттиҳоди давлатҳои Мустақил дар самти мукаммалгардонии механизми идоракунии муносибатҳои байнибуҷетӣ мавриди таҳлил ва муқоиса қарор мегирифт.

Лозим ба ёдоварист, ки эроду тавсияҳои зикргардида, ба андешаи мо, ба аҳаммият ва сатҳи баланди назариявию амалии таҳқиқоти мазкур таъсири манфӣ намерасонанд ва метавонанд аз ҷониби муаллиф зимни таҳқиқотҳои минбаъда ба инобат гирифта шаванд. Дар маҷмӯъ, диссертатсияи Ҳазратзода Темурҷон Ҳазрат дар сатҳи баланди илмию амалӣ иҷро гардида, аз ҷиҳати илмӣ ва амалӣ муҳим арзёбӣ мегардад.

Автореферати кори диссертатсионӣ таркиби асосӣ, навгониҳои илмӣ ва мушаххасоти диссертатсияро тавсиф намуда, интишороти муаллиф дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқотро бо таҳияи муқарраротӣ назариявию амалӣ ҷиҳати мукаммалгардонии механизми идоракунии муносибатҳои байнибуҷетиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ифода менамояд. Автореферати диссертатсия мазмуну мундариҷаи асосии диссертатсияро пурра инъикос менамояд.

8. Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи КОА – и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Диссетртатсия ва автореферати Ҳазратзода Темурҷон Ҳазрат дар мавзуи «Мукаммалгардонии механизми идоракунии муносибатҳои байнибуҷетӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» барои гирифтани дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.07. – Молия, муомилоти

пулӣ ва қарз ба талаботи Дастурамал оид ба тартиби барасмиятдарории диссертатсия, ки бо қарори раёсати Комиссияи Олии Аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 марти соли 2022, №3 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад.

9. Хулосаи ҷамъбастӣ оид ба сазовор донистани довталаб ба дараҷаи илмӣ

Дар умум, диссертатсия таҳқиқоти комил ва хотимаёфтаи илмӣ мебошад, дорои навгониҳои кофии илмӣ аст ва он дар рушди минбаъдаи илми молияи ватанӣ метавонад ҳамчун саҳифаи тоза нақши муҳим гузорад.

Рисолаи тақризшаванда аз лиҳози мубрамият, ном ва нақши мавзуъ, муқаддима, бобҳо ва зербобҳо, хулосаю сарчашмаҳо пайдарҳам, бо услуби илмӣ ва забони давлатӣ омода ва таҳия гардидааст.

Диссертант ҳангоми навиштани рисолаи илмӣ тавонистааст дониши амиқро аз рӯйи мавзуи интихобкардааш зоҳир намояд, худро ҳамчун муҳаққиқи ташаккулёфта нишон диҳад, мустақилона корҳои илмӣ – таҳқиқтиро пеш барад, эҷодкорона бо сарчашмаҳо корбарӣ намояд.

Ҳамин тариқ, кори диссертатсионӣ дар мавзуи «Мукаммалгардонии механизми идоракунии муносибатҳои байнибуҷетӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» барои гирифтани дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.07. – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз таҳқиқоти мустақил ва анҷомёфта, ҷавобгӯи талаботи КОА – и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавриди таълифи рисолаҳои номзадӣ буда, муаллифи он – Ҳазратзода Темурҷон Ҳазрат, сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.07 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз мебошад.

Муқarrизи расмӣ:
номзади илмҳои иқтисодӣ, устоди
кафедраи молия Донишгоҳи байналмилалии
сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон **Сафаров Х.А.**

Имзои Сафаров Х.А. - ро тасдиқ мекунам:

Сардори раёсати кадрҳо ва
корҳои махсуси ДБССТ **Ҷураев Ш.Н.**